NOTE LINGVISTICE DE LA ROMÂNII DIN BULGARIA

IULIA MĂRGĂRIT

Grupajul de note de mai jos cuprinde termeni specifici graiurilor româneşti din Bulgaria, selectaţi din materialele incluse în lucrarea recent publicată *Românii din Bulgaria*, volumul II, *Valea Dunării*, din ciclul „Sărbători şi obiceiuri". Răspunsuri la chestionarele Atlasului etnografic român. Serie nouă, de Emil Ţârcomnicu, Lucian David, Ionuţ Semuc, Cristina Mihală, Armand Guţă. Coordonator: Emil Ţârcomnicu. Bucureşti, Editura Etnologică, 1911.

Bebec s.m., însemnând „nou-născut, sugar", probabil un împrumut, a fost atestat în două localităţi din zona Plevnei: Belene şi Dragaş Voivoda: [Copilul se năştea] *acolo unde ai trăit, în casă* [...], *voi ziceţi cameră... În pat, cum jos? Nu da drumu la* ***bebec*** *jos. În pat, în pat sta. O ţinea cineva* [pe femeie] *şi baba adăsta* ***bebecu*** *să iasă* (Belene, 23)[1]. *Îl scălda sara şi dimineaţa şi-l schimba mă-sa* ***bebecului*** (*id., ibid.*). Fixarea termenului în lexicul dialectal rezultă şi din dezvoltarea pluralului corespunzător, *bebeci*: *Avea obiceiu ... ca să nu se deoache, să punea o piatr-albastră aşa, să punea la* ***bebec****, la tichie. Că purta* ***bebecii*** *tichii atunci. Acuma cum se naşte, cu capu gol, nu mai e tichie, nu mai e nimic* (idem, 27).

Bebec figurează în BER cu un alt semantism: „joc de copii". Ca origine, se indică tc. *bebek* „sugar; păpuşă". Pentru semantismul etimologic, BER indică o singură atestare, provenind din localitatea Gabrovo. În aceste condiţii, este foarte probabil ca minoritarii români să fi împrumutat cuvântul direct de la populaţia de etnie turcă cu care coabitează în unele comunităţi româneşti. Motivaţia împrumutului ar fi reprezentat-o sensul conturat al termenului „nou-născut, sugar", precum şi corpul fonetic, uşor memorabil, uşor manevrabil. Întrucât graiurile româneşti aveau un termen generic, *copil*, pentru toate vârstele, în raport cu părinţii lui, împrumutul s p e c i a l i z a t din limba turcă a pătruns, şi s-a fixat pe un teren liber. Semantismul restrictiv rezultă din textele înregistrate: 1. „nou-născut": *Păi* [mortul] *îl pârlea* [= afuma, după înmormântare] *p-ăla care s-a născut cu sovon, zicea că s-a ... când s-a născut* ***bebec****, a avut ceva pus pă ochi şi zicea că când moare lăsa cu gură: „Să ştiţi că s-a născut cu sovon ... când îmbătrânea, când murea să ştiţi să-l pârliţi, să nu se facă strigoi!"* (Belene, 178). *Avea nepoţi, mai*

[1] Dată fiind unicitatea sursei documentare, în cazul citatelor ilustrative, pentru a evita repetiţia, ne limităm la indicarea localităţii şi a paginii corespunzătoare.

FD, XXXI, Bucureşti, 2012, p. 233–240

BDD-A15323 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:54 UTC)

tare făcură botezurile la ***bebeci****, c-o să moară soacră-sa şi să fie* ***bebecii*** *botezaţi* (*id., ibid.*). De multe ori, determinantul pleonastic subliniază semantismul determinatului: *La Drăgaică să strânge fetele şi cântă. Umblă din casă-n casă şi cântă, ia tichii la* ***bebeci****, ia cămăşuţe la* ***bebeci*** *...* ***bebeci mititei*** (Dragaş Voivoda, 225). Alteori, contextul are acelaşi rol: *Când ne-am făcut* [= născut] *noi,* ***bebecii*** *...* [= îi] *punea în albie, că albie era, făcea o copaie aşa şi punea* ***bebecu*** *acolo. Jos, în pat, pe pat, legănam şi noi acolo* (Belene, 31); 2. „copil până la 2-3 ani": *Când venea baba să cheme pe mă-sa la Babindeni* [= ziua în care moaşa era vizitată de mame cu copiii lor pe care aceasta i-a asistat la naştere], *să ardica* ***bebecii*** *la grindă sus* (idem, 54). Limita de vârstă inclusă în semantismul „bebec" este precizată, indirect, de asemenea, în aceleaşi texte: [Femeia] *să ducea la moaşă până creştea copilu,* ***la doi ani de zile, trei*** *şi pă urmă nu mai să ducea* (Milcovița, 55). Prin urmare, la nivelul graiurilor, *bebec* a cunoscut o lărgire de sens.

Împrumutul a pătruns în expresiile şi în elementele compuse pe baza nucleului lexical *copil*, pe care l-a substituit, dublându-l:

– *a face copil* > ~ ~ *bebec* „a naşte": *Pă când să năştea copilu, ea* [= moaşa] *să ducea dă striga rudele mai tare: „Haide c-avem* ***bebec****! Cutăriță* ***a făcut bebec****". Să-ncingea cu şorţu la nevastă care-a născut copchilu ... şi-ncepea să strige la ponod* [= petrecere organizată după naştere] *„Ee! Cutăriţa* ***a născut bebec****, ete e încinsă cu şorţu!*" (Belene, 35). *Rodit n-am zis noi atuncea, că n-am ştiut bulgăreşte.* ***A făcut bebec*** *mai mult* (idem, 40) *După ce* ***făceai bebecu****, îţi făcea cuib de fân şi şedeai în fân* (*id., ibid.*);

– *copil mic* > *bebec* ~ „sugar": *Ele* [tinerele mame] *cum a venit de-acolo, din rodilne* [= maternitate]*, scoate* ***bebecu-ăla mic****, îl pune în glicică* [= cărucior], *el gherlan* [fig. = şoarece], *încă, n-a deschis ochii şi pleacă cu el pe drum* (Belene, 42). *Acuma să fii* ***bebec mic*** *şi mamă să cauţi* ***bebec****, că şade* [mama], *nu lucrează nimica, numai de-****un bebec*** *vede!* (idem, 21);

– *turta copilului* > ~ *bebecului*: [Odinioară] *până sara să făcea şi ponoda, acu nu să mai face, Ponodă să zice* [la masa oferită] *când se naşte* ***bebec****. Să ducea de chema muieri ... făr de oameni* [...] *Să punea masa şi nevasta şedea cu* ***bebecu*** *acolo la ea-n odaie, în cameră, cum ziceţi voi, şi să ducea, punea masa de mânca. Să făcea turtă,* ***turta bebecului*** (idem, 38);

– *locul copilului* > ~ *bebecului* „placentă": *Lua locu, pă[i]* ***locu bebecului*** *l-arunca* [...]. *Păi sigur l-a-ngropat, că unde, în iş[i]toare nu s-arunca* (idem, 25). Compusul prin substituție se întâlneşte în alternanţă cu primitivul: *Păi, baba lua din el, din* ***locu copilului****. Ama nu ştiu de ce zicea că este bun dă leac* (*id., ibid.*).

Bebe. În alte localităţi a fost atestat, cu acelaşi înţeles, împrumutul *bebe* din bulgară (v. DBR s.v. *бебе*), adaptat la sistemul limbii române: *Şi se ducea prin toate căşile şi vinea şi căta* ***bebele*** *cum îl caţi, cată la buric ... să nu fie roşât* (Ostrov, 34). Probabil, atestarea unică se explică prin calitatea termenului de element neologic romanic, pentru vocabularul limbii bulgare, mult prea departe de lexicul graiurilor româneşti. În schimb, convieţuirea cu etnici turci, în aceeaşi

BDD-A15323 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:54 UTC)

localitate, a facilitat preluarea împrumutului *bebec*, pentru a denumi copilul de la 0–2, 3 ani, vârstă pentru care nu dispuneau de un termen specializat.

Bebec reprezintă, prin urmare, un împrumut interminoritar, specific[2] graiurilor româneşti din Bulgaria.

Bebet s.m. Cu acelaşi semantism, ca şi termenii anteriori, *bebet* nu figurează în dicţionarele româneşti sau bulgăreşti. Pare o creaţie locală, regională, în urma refacerii, prin mijloacele graiului, a unui nou singular pe baza pluralului corespunzător din limba bulgară: *bebe* s.m., pl. *bebeta* < *bebet*: [Odinioară, femeia însărcinată] *lucra până să făcea grea mult. Să ducea şi la seceră, secera şi săpa. Aşa a fost lumea-nainte, nu să păzea ca acuşa, oi, vremeno* [= pentru un timp, momentan], *să nu facă p-aia, să nu facă p-ailaltă, că, prime*[r]*no,* [= de pildă] ***bebetu***, ***bebetu***, ***bebetu*** [trebuie protejat] (Milcoviţa, 26).

Branice. Morănice s.n. pl. Cuvintele-titlu, susceptibile de a fi suferit mai multe modificări fonetice, definesc un obiect de îmbrăcăminte feminin: *La Lazarov den* [= ziua Sfântului Lazăr], *sâmbătă, înaintea la Florii, fetele-mbrăcate aşa în* ***blanice****, împodobite, cu coşnicioare-aşa, strâng ouă* (Ostrov, 237). În alte localităţi, de fapt, în cele mai multe, apare termenul de bază, *vâlnic(e)*: *Cum vine Lăzăriţa ... vine copiii mici îmbrăcaţi în* ***vâlnice****, în cămăşi, în cârpe, cu floare în cârpă aicea pusă, cu coşniţa împodobită cu flori, da, şi cântă cântece dă Lăzar ...* (Cercoviţa, 237). *La fete se dă ouă, joacă fetele, cântă Lăzăriţa, îmbrăcate frumos în nosia* [= portul, costumaţia] *noastră veche, dă demult,* ***vâlnice****, pristelcă ... are cămaşă albă ... are* ***vâlnic*** *aşa ţesut, încreţit cusut, dinainte să pune fota* (*id., ibid.*). DLR (s.v. *vâlnic*) ne ajută în identificarea termenului prin definiţia oferită „piesă caracteristică portului femeiesc (din Oltenia şi Muntenia), alcătuită dintr-o ţesătură cu dungi verticale, alternând cu şiruri de motive geometrice sau motive florale stilizate, în formă de fustă încreţită sau strânsă de jur împrejurul corpului în cute bogate, dintr-o singură bucată (dreptunghiulară), desfăcută în faţă [...] sau într-o parte ... ori din două bucăţi încheiate pe părţi până spre genunchi ... ori dintr-o singură bucată purtată numai în spate”. Împrumutat din bulgară (*вълненик*), cu răspândirea cea mai frecventă în partea de sud a ţării, *vâlnic* reprezintă rezultatul unei haplologii din forma primară, *vălnenic*. Varianta redimensionată, *vălnic*, prin propagare, a dezvoltat o nouă variantă: *vălănic*. Aceasta, la rândul ei, în urma disimilării vocalice, a devenit *vlănic*. Comutarea [v] > [b], explică forma-titlu *blănic* > *blanic*. Prin disimilare [l] – [n] > [r] – [n], s-a creat încă o variantă, *branic*: *Lăzăriţele la Paşti ... fetele veneau ... cu* ***branice****,* ***moranice****, cu dreji* [= bluze] *cusute* (Kozlodui, 237). Pentru *moranice*, revenim la etapa *vălănic* >

[2] La nivelul românei standard, *bebec* apare în corespondenţa privată a scriitorului B. Delavrancea, *Opere*, 1982, 220. Titlul unei scrisori atrage atenţia prin apelativul omonim: „*Bebecu tatei ăl scump*”. Dacă adăugam detaliul că textul este adresat celei de a doua fiice a scriitorului, Margareta, supranumită, în familie, Bebe, Bebs, atunci s-ar părea că legătura probabilă rămâne doar o întâmplare. Cât priveşte *bibicu* (Bibicu) din opera lui Caragiale, acesta ar reprezenta, conform dicţionarelor (v. MDA), un împrumut din franceză (cf. *bibi*).

BDD-A15323 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:54 UTC)

bălănic, prin disimilare *bărănic*. Comutarea [b] > [m] (cf. DLR *mraniţă* > *braniţă, mreană* > *breană* etc.) explică o potenţială primă variantă *mărănice*, prin acomodare consoană labială / vocală în contact: *morănice*, mai departe *moranice*.

Cambăl s.n. Înregistrat în mai multe localităţi, *cambăl* s.n. are înţelesul „clopot": *La biserică se trage **cambălu** – clopotul, vesteşte că a murit* [cineva] (Baikal, 111). Termenul, absent din dicţionarele limbii române, dar şi din cele ale limbii bulgare, a apărut probabil, în cazul românilor bilingvi, prin suprapunerea cuvintelor din cele două coduri lingvistice: *clopotul*, respectiv, *cambana* (v. DBR, *камбана*): *Când auzi că bate **cambăna**, a murit muiere, or om, or copil, când auzi **clopotu** cum bate* (Dragaş Voivoda, 112). Cum se poate observa, cei doi termeni apar în cadrul aceleiaşi propoziţii sau fraze, uneori chiar în succesiune. *Bate **clopotul, cambana*** (Cercoviţa, 111), întrucât românii bilingvi dispun de „paralelisme lexicale". Termenul-titlu reflectă suprapunerea, căci cuvântul din bulgară şi-a schimbat genul gramatical datorită cuvântului românesc: *Aicea în sat, la biserică bate **cambanu**. Ama n-avem biserică, **cambanu** nu bate* (Ostrov, 112). Prin disimilare s-a creat o nouă variantă fonetică *cambănu* > *cambălu*, poate şi prin atracţia formală a cuvântului românesc, în varianta articulată enclitic.

Cişmeală. Măială s.f. Ca element de inovaţie, *cişmeală* reprezintă un singular nou, refăcut după pluralul *cişmele*: [Preotul, la sfinţirea casei] *cântă apa, se duce la **cişmeală**, o sloboade* (Cercoviţa, 267). În acest fel, *cişmea*, împrumut de origine turcă, este asimilat derivatelor deverbale în suf. *-eală*, pl. *-ele* (*negreală, negrele*), regularizându-şi formele corespunzătoare celor două numere.

Într-o situaţie similară, semnalăm şi celălalt caz *măială* „cheag": *Când ne duceam de luam brânza ... el* [ciobanul] *le mulgea* [oile] *şi punea **măiala** la brânză* (Kozlodui, 257). Oricât ar părea de ciudat, SDLR şi DLR, indică un plural *maiele* confirmat de DRB, pentru acelaşi sens, s.v. *maia*[1]*, -iele* 1. „мая"; 2. „сирище" 3. „ферментъ", după care s-a reconstituit singularul concordant.

Cişmegea s.f. Absent din dicţionarele limbii române şi ale limbii bulgare, cuvântul *cişmegea* a fost înregistrat cu semantismul „cişmea": [După înhumare, toţi participanţii se spălau pe mâini] *avem acolo **cişmegea**, la grobişte* [= cimitir]*, slatchi* [= dulciuri] *duceam, plicurile* [= pungile] *cu dulceţuri* [= dulciuri], *grâu schiert* [= colivă] *puse-n păruţe* [= păhăruţe] *de nailon, la tot omu da plic cu dulceţuri, da păruţ cu grâu* [= colivă] *la poartă, la grobişte* (Kozlodui, 149).

În legătură cu formarea termenului, presupunem o corelare între *ci(u)şmea* (*Când să-ntoarce* [de la cimitir], *aici, la podu-ăsta, avem **ciuşmea**: fiecare-şi spală mâinile* – Dragaş Voivoda, 148) şi *cişmigiu* „fântânar", termen învechit, dar încă având curs în limba bulgară (cf. DBR s.v. *чешмеджия*) şi, prin urmare, în graiurile minoritarilor români bilingvi.

Refacerea a avut loc în idiomul matern poate şi pentru că *чешма* şi *чешмеджия*, deşi de genuri diferite, au terminaţii similare în limba bulgară şi, prin urmare, s-a încercat o anumită regularizare a familiei lexicale, după modelul bulgar: *cişmegea – cişmigiu*.

BDD-A15323 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:54 UTC)

Colacu şi cănacu (expr.). Structura bimembră, reperată într-un text referitor la sărbătorile de iarnă şi obiceiurile corespunzătoare, pare criptică din punctul de vedere al celui de al doilea termen, chiar şi pentru localnici, după cum ei înşişi mărturisesc: *La Crăciun cântă şi le dă colaci*: *„Bună ziua la Ajun, / Într-un ceas bun, / Dă-mi **colacu şi cănacu** / Că mă duc la altă casă, / Să-mi dea carne grasă, / Pentru preoteasă!” Da de ce aşa a zis nu ştiu* (Ostrov, 192). Slăbirea tradițiilor, practicarea acestora pe scară tot mai redusă, restrângerea idiomului matern sunt tot atâția factori care duc la atenuarea memoriei colective în privința textelor specifice, în cazul de față, sărbătorilor de iarnă. Practicate odinioară de către copii, care ştiau pe de rost colindele, în prezent, datorită, mai întâi, bilingvismului, în cazul adulților, şi a monolingvismului în cazul urmaşilor, textele corespunzătoare sunt reproduse mecanic, fără a fi înțelese. De aceea se întâlnesc unele modificări operate în structurile primordiale, pentru a le face pe deplin eufonice, memorabile. Culegerile din aceeaşi localitate reflectă situația: *La Crăciun se ducea băieții şi cântau colidarci. Pă româneşte vorbea, ama acuşca mai mult ...* [bulgăreşte]. [Aveau] *ciumage, ei şi le făcea. Se duceau şi bătea ciumagele astea şi cânta aicea* [în curte]. *Nu era casă care să nu-i primească*: *„Bună ziua la Crăciun, / Într-un ceas bun, / Dă-mi **cărnacu şi colacu**, / Că mă duc la altă casă, / Să-mi dea carne grasă ... / Aşa cânta ... Aicea n-am văzut acuşa băiați că treace ... Iacă fetițele se mai duce la Lazăr ...* (*id., ibid.*). După cum se poate observa (*dă-mi*) *cărnacu şi colacu*, constituie o etapă anterioară în raport cu varianta (*dă-mi*) *colacu şi cănacu*, în ciuda reordonării termenilor din structura originară. Varianta primordială, pe care, de altfel, nu este greu să o presupunem, este confirmată într-un colind din Banat: *Dă-mi **colacu şi cârnatu** / Să mă duc la altu* (E. Hodoş, *Cântece bănățene*, 1898, 111/220). Modificarea evidentă *cărnat* > *cărnac* a avut loc sub presiunea celuilalt component al sintagmei, pentru a asigura deplina eufonie a întregului şi a-l face memorabil, ca în cazul tuturor construcțiilor de acest fel: *calea-valea, luntre şi punte* etc. (Graur 1963, 18; Vintilă 1963, 171).

Corună s.f. Notat în localitatea Kozlodui, 295, termenul are înțelesul „cuptor”: *Pâinea se cocea în **corună***. Cuvânt inedit, pentru originea acestuia avem în vedere posibilitatea suprapunerii termenilor corespunzători din română şi din bulgară, în cazul etnicilor români bilingvi, respectiv *cuptor* şi *furună*: *Pe la patru de dimineață ... când scotea bobârnacii de prin sobe, de prin **cuptoare*** [*plecau* la colindat] (Belene, 120) [La Sfântu Gheorghe] *dimineața să taie miel, coci în **cuptor**, coci mielu* (idem, 220). *Nainte eu am pomana făcută, cu socru-meu şi cu soacră-mea, de tineră, cu colaci. Cinci zile a copt cumnată-mea şi cu omu lu cumnată-mea. Am avut **furună** mare şi eu şi cumnatu meu, noi am fost bogați. Şi-am umplut un beci de colaci ş-am făcut pomană cu colaci* (Kozlodui, 162). *Furună*, ca variantă de la *furnă* (bg. *фурна*), a apărut, probabil, prin propagarea labialei: *De măcenici, frământăm şi făcem colaci, îi facem în **furnă**, acuş nu mai sunt **furne** d-alea, sunt maşini* (Kozlodui, 217).

Curşie s.f. Cuvântul a fost notat cu semantismul „alergare, concurs, întrecere între cai la Sfântul Toader”: *Sântoader, Todorov den, caii făcea **curşie, să-ncură** caii, care ieşea nainte lua premie* (Kozlodui, 236).

BDD-A15323 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:54 UTC)

Față de informațiile din DA s.v. *coşie* (bulgărism în Dobrogea) „vânătoare mare” < bg. *košija* „alergare” din tc. *koşe* „alergare, cursă”, termenul apare într-o formă coruptă. Modificarea se poate explica prin corelarea dintre *coşie*, împrumutul din bulgară (***Să-ncura*** *cu caii baş la Sântoader,* ***să-ncura*** *cu caii, făcea* ***coşie*** *aicea-n sat.* ***Coşie, coşie****, emi, aşa ... da drumul la cai şi ... care-o să iasă nainte* – Cercovița, 235) şi termenul specializat pentru acțiunea respectivă, un verb moştenit, învechit, *încura* < lat. ***incurrare* din textul citat, dar şi din multe altele (***Să-ncura*** *caii la marginea satului* – Belene, 236) ori împrumutul neologic *concurs* (< bg. *конкурс*: ***Să-ncură caii*** *... şi calu al mai bun şi mai frumos ia premiu, nu ştiu,* ***concurs*** *aşa al oamenilor – ibid.*). Atunci când termenii implicați apar în succesiune (v. ***să-ncură*** *caii, făcea* ***coşie***) se creează contextul propice modificării *coşie* > *corşie*.

Fieraşi s.m. pl. Cuvântul inedit din titlu, provenind din localitatea Kozlodui, constituie numele de agent pentru participanții la un ritual de combatere a secetei, creat ca derivat de la *fier* „instrument, armă de luptă, de tortură” (v. DA s.v.). Este foarte probabil ca atât practica, cât şi recuzita să aparțină unui trecut îndepărtat. Din textul înregistrat, rezultă că numele a rămas neschimbat, deşi combatanții, în prezent, dispun de altă recuzită: ***Scheraşii*** *sunt bărbați, oameni necăsătoriți ... Când este secetă, patruzeci de băieți, dănaci spunem aicea, bărbați, se dezbracă goi absolut, intră în Dunăre, unul rămâne pe mal să le păzească hainele şi ei aşa goi cu ciomegii se despart în două grupuri şi se întâlnesc ca norii cu ciomegii şi bătaie cu ciomegii, ceva teribil. Aşa cum trăzneşte, cum bubuie, ca să facă pe Dumnezeu cu milă, să trimită vreun nor aşa să mai plouă* (Kozlodui, 253). *Ş-acuşea se roagă oamenii de ploaie.* ***Scheraş*** [îi zice], *când la secetă* (Belene, idem).

Lăpciug s.m. Termenul a fost atestat în localitatea Cercovița, 101: *Aicea om murise, a fost* ***lăpciug****. Ştii ce e* ***lăpciug****? Se duce pe deal de omoară, vânător*. Semantismul este cel al termenului corespunzător din bulgară, dar cu o formă aberantă pentru masculinele româneşti, *ловджия.* Împrumutul primeşte o terminație nouă, credibilă, *lovgiuc*, iar prin betacism devine *lobgiuc*. Disimilarea în contact [b] – [g] > [p] – [g], precum şi delabializarea primei silabe, explică rezultatul *lăpciug*, varianta românească a unui împrumut adaptat la categoria morfologică a masculinelor.

Scraor s.n. Cuvântul consemnat prezintă un semantism deductibil din context: *Apăi acuşa nu se mai îmbracă multe lume în negru. Nainte când a murit omu-mio, până la anu am fost cu toate alea în negru, jalnic. Eşti în jalnic, jeleşti zicem aşa: „Sânt jalnică!” Îmbrăcată în negru:* ***scraor****. Nu ştiu pe româneşte, eşti în* ***traoru****. Da n-aveți aşa vorbă* ***traor****?* (Cercovița, 129). Definiția termenului se află în text, *scraor* „îmbrăcată în negru”, cu alte cuvinte „în *traor*”. Dicționarele confirmă termenul *traor* şi înțelesul presupus („doliu”). În raport cu acesta, *scraor* ridică probleme, evident, din punctul de vedere al identității, al originii, căci lipseşte din lucrările lexicografice. Corelându-l cu *traor*, se poate observa deosebirea dintre sunetele inițiale. Fiindcă *traor* reprezintă „cunoscuta” ecuației,

BDD-A15323 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:54 UTC)

celălalt termen, sinonim, cu care s-a intersectat şi de la care a primit partea de început rămâne „necunoscuta”. Căutându-l în sfera semantică a stărilor de spirit generate de moarte, de pierderea unei persoane apropiate, considerăm că este vorba de arhaismul *scârbă* „necaz, tristeţe”, de origine slavă, din limba română, dublat de *scrăb* (*скръб*) din bulgară, cu care *traor* s-a încrucişat.

Surnaţi s.m. Termenul a fost notat în contextul preparatelor din carne de porc. Faptul nu este lipsit de importanţă, căci ne ajută să-l decriptăm, deopotrivă, ca formă, origine şi sens: *Facem, umplem maţele. Cârnaţi face din alea subţirile* [= intestine] *alege, le curăţă dinăuntru. Şi le ţine de a vara când să duce la lucru. **Surnaţii** ăia **sunt cârnaţi**. Alea marile maţe ş-alea groasile* [facem] *burtan* (Dragaş Voivoda, 195). Textul citat ar putea indica faptul că, în respectivele comunităţi româneşti, cuvântul *cârnaţ(i)*, moştenit din latină (*carnacius*), s-a păstrat. Acesta are un anumit curs, întrucât defineşte un produs curent, nelipsit de la prepararea porcului: *Eu fac câte cincizeci, şaizeci de kile de **cârnaţi**. Mâncăm şi mai nainte îi uscam aşa, îi puneam pe, dacă ştii la casă* [culme]. [Acum] *îi băgăm în frizer* [= frigider], *câte şapte, opt, cârnaţi în săculeţ şi iei de-acolo şi prăjeşti pe grătar ori altminterea îi prăjeşte* (Milcovița, 195). Comparaţia celor doi termeni *cârnaţi – surnaţi*, formal relevând anumite secvenţe comune, sugerează un anumit fapt: eventualitatea unei intersectări, în cazul bilingvilor români, cu alte cuvinte suprapunerea sistemelor lexicale din cele două coduri lingvistice de care aceştia dispun. Textele selectate relevă dubletul sinonimic dintre cuvântul moştenit şi cuvântul împrumutat, la nivelul lexicului dialectal: *Am şi cu trei porci mari ... De Crăciun facem cârnaţi, **sugiuci*** (Milcovița, 195). Pluralul creat după morfologia limbii române, pentru termenul preluat din bulgară, atestă adaptarea acestuia. În plus, explicaţiile privind modul de preparare ne fac să înţelegem deosebirea minimală dintre preparate: [Pentru *sugiuci*] *luăm carne de vacă şi o amestecăn cu carnea de porc şi maţele care sânt alea subţiri de la porc le cisteşte nevasta şi măcinăm carnea şi de vacă şi de porc, o măcinăm şi pune usturoi, ce n-ai de gând, piper roşu, îi pune sare ş-o amestecă bine şi* [punem în] *maţele alea subţiri de la porc* (Milcovița, *ibid.*). Dicţionarele limbii bulgare menţionează caracterul învechit al cuvântului *sugiuc*, care îşi păstrează vitalitatea la nivel dialectal: ***Sugiucii*** [= cârnaţii], *păi, cu maţe de porc şi făceam şi de porc şi de oaie, aşa făceam. Cu usturoi, mai mult usturoi puneam* (*id., ibid.*). Coexistenţa celor doi termeni, succesiunea în care-i întâlnim (facem *cârnaţi*, *sugiuci*) favorizează procesul de interferenţă dintre aceştia, încheiat cu apariţia celui de al treilea: *surnaţi*.

Survă(i)ci. DLR înregistrează *survăici* s.f. pl. (regional) „sorcova, v. sorcovă (Braşov)”, cu următorul citat ilustrativ: *Se umbla cu **survăicile**, nu cu „sorcova”* (DR, V, 17) şi cu explicaţia etimologică „din bg. *сурвачки* (pl. lui *сурвачка*)”.

Comparaţia prin alăturare, *survăici – сурвачки*, ne determină să suspectăm termenul propus de dicţionarul-tezaur, cu atât mai mult cu cât la minoritarii români din Bulgaria a fost atestat un virtual etimon mult mai apropiat, *survacă* s.f., pl. *survăci*: *Cu sorcova să mergea la Anul Nou, cu **survaca*** (Cercovița, 196). *Da, da*

BDD-A15323 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:54 UTC)

copiii mergeau pe maala [= mahala], *din uşă-n uşă umbla şi asta cu* ***survaca*** *şi cântau* (*ibid.*). *O, păi la Anu Nou venea cu* ***survăci*** *d-elea, cu* ***survaca****, şi te lovea pe spinare* (Hârleț, 196). Între *survăici* şi *survăci*, apropierea este mult prea evidentă, aproape până la identitate, dacă eliminăm particularitatea dialectală (anticiparea vocalei [i] ca în *oichi, straichină*). În aceste condiții, pentru *survăici* „sorcove”, inclus în DLR cu marca dialectală, ar trebui, poate, să se indice etimonul *сурвака*, în raport cu care *сурвачка* constituie un diminutiv neechivalat nici formal şi nici semantic în limba română: ***Survacă*** *să zice pă bulgăreşte. Legată cu* ***varac*** [= staniol], *cu bumbac* (Belene, 197). *Are* ***survacă****, acuşa o cumpără, din carte* [= hârtie], *împodobită în tot felu* (Cercovița, 197). *Făcem* ***survacă****, îi zicem noi,* ***survacă*** *cu cărți roşii, cu cărți albe, să pune vo floare şi* ***survaca*** *trebuie să fie nuiaua de gutui* (Dragaş Voivoda, 198). *La sorcovăit venea cu* ***survaca****, pe bulgăreşte noi îi zicem* ***survacică*** *şi pă româneşte* ***survacă****, aşa că vine băieții şi te* ***survăcăie*** *acolo* (Milcovița, 198).

Țârăntică, **o ~** loc. adv. Locuțiunea din titlu, neatestată până în prezent, apare într-un text referitor la obiceiurile practicate la înmormântare: *Da aia care e babă de face, aia de-l drege* [mortul pentru a nu deveni strigoi], *aia-i pune sare-n mână. Şi la biserică – când ia statu-ăla, ia sarea-aia din mână, dupe ce-l citeşte popa, îi ia sarea şi-o dă lu al din casă şi fomeia al din casă ... sarea aia o ia şi-o dă la măgar, o dă şi la găini, o dă şi la porc, o dă şi la oi, o dă la toate câte-****o țârăntică****, pare că dac-o fi avut el căzmet* [= noroc], *să-i rămână căsmetu acasă, să nu-l ia cu el* (Hărleț, 127). Formal, dar şi semantic, *țârăntică* atestă contaminația sinonimică în urma căreia a rezultat: *(o) țâră + puțintică*.

ABREVIERI

BER	*Bălgarski etimologičen rečnik*, Sofia, Bălgarska Akademia na Naukite, Institut za Bălgarski Ezik, 1971 ş.u.
DA	Academia Română, *Dicționarul limbii române*, Bucureşti, 1913–1948.
DBR	Tiberiu Iovan, *Dicționar bulgar–român*, Bucureşti, 1994.
DLR	Academia Română, *Dicționarul limbii române* (DLR). Serie nouă, Bucureşti, 1965 şi urm.
DR	„Dacoromania”, Cluj, 1921–1948.
DRB	*Dicționar român–bulgar*, întocmit de Ivan Penacov, Jeleazco Rainov şi Gheorghe Pauncev, sub redacția acad. Dr. St. Romanski şi a lui St. Ilcev, Sofia, 1962.
Graur 1963	Al. Graur, *Etimologii româneşti*, [Bucureşti].
MDA	Academia Română, Institutul de Lingvistică Iorgu Iordan–Al. Rosetti; *Micul dicționar academic*, vol. I, Literele *A–C*, 2001; vol. II, Literele *D–H*, 2002; vol. III, Literele *I–Pr*, 2003; vol. IV, Literele *Pr–Z*, 2003, Bucureşti, UE.
SDLR	August Scriban, *Dicționaru limbii româneşti (etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologisme, provincializme)*. Ediținea întâia, Iaşi, 1939.
Vintilă 1963	Ioana Vintilă, *Observații asupra expresiilor rimate*, în „Limba română” XII, nr. 2, p. 171–176.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”

BDD-A15323 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:54 UTC)